

Аҳолининг эҳтиёжманд қатламлари – ногиронлиги бўлган шахсларни ижтимоий ҳимоя қилишнинг долзарб масалалари

Толибов Бекзод Хақимович, Социология фанлари бўйича
фалсафа доктори PhD, Фарғона давлат университети
Абдукаримова Рохила Абдурайимовна
Фарғона давлат университети талабаси

Аннотация.

Ўзбекистоннинг ижтимоий сиёсатида ногиронлиги бўлган шахсларни тиббий-ижтимоий реабилитация қилиш долзарб масала сифатида қараб келинади. Оилаларда саломатлик даражаси ва оиладаги ижтимоий-гигиеник ҳолатни илмий таҳлил қилиш қай даражада долзарб бўлса, ногирон болани тарбиялаётган оила саломатлиги, ижтимоий-тиббий-гигиеник ҳолати, ногиронлиги бўлган болаларни соғломлаштириш, реабилитация қилиш ҳамда коррекцион-педагогик ишларни оилада такомиллаштириш ҳам бугунги куннинг энг муҳим вазифасидир. Бугунги кундаги энг долзарб муаммолардан яна бири, айнан таълим билан қамраб олинмаган ногиронлиги бўлган болаларни таълим ва тарбия билан қамраб олиш, уларнинг бундай жамиятда ажраб қолишининг объектив ҳамда субъектив сабабларини аниқлаш ва муаммоларни бартараф этишдир. Мақолада айти шу масалаларнинг объектив ҳамда субъектив сабабларини аниқлаш ва муаммоларни бартараф этиш каби ҳолатлар юзасидан сўз боради.

Калит сўзлар: ижтимоий ҳимоя, стратегия, пенсия, ногиронлиги бўлган шахс, реабилитация, коррекция

Инсоният ўз тарихида ҳар доим ҳам жисмоний, ҳам руҳий жиҳатдан имкониятлари чекланган одамлар билан тўқнаш келган. Ривожланишнинг турли даврларида уларга муносабат ҳам турлича бўлган. «Ўзбекистон Республикасида

ногиронларни ижтимоий ҳимоя қилиш тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Қонунига асосан «**ногирон** — жисмоний, ақлий, руҳий ёки сенсор (сезги) нуқсонлари борлиги туфайли турмуш фаолияти чекланганлиги муносабати билан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ногиронлиги бўлган шахс деб топилган ҳамда ижтимоий ёрдамга ва ҳимояга муҳтож шахс. **Шахснинг турмуш фаолияти чекланганлиги** — шахснинг ўзига ўзи хизмат қилиш, ҳаракатланиш, йўлни топа олиш, мулоқот қилиш, ўз хатти-ҳаракатини назорат этиш, шунингдек ўқиш ва меҳнат фаолияти билан шуғулланиш қобилиятини ёки имкониятини тўла ёхуд қисман йўқотганлиги»дир. Бу сўз латинча *invalidus* сўзидан олинган бўлиб, айнан «кучсиз, кучли эмас» деган маъно англатади, яъни, *in* — «эмас» + *validus* — «кучли», бошқача айтганда, бу – жисмоний, ақлий, сенсор ёки руҳий жиҳатдан камчилиги бўлган инсон фаолиятида мавжуд тўсиқ ёки чекловларни билдиради.

Ўзбекистонда олиб борилаётган ижтимоий сиёсатнинг асосий тамойилларидан бири оилаларда саломатликни таъминлаш, ҳар томонлама етук баркамол авлодни тарбиялаш учун зарурий шарт-шароитларни яратишдан иборат. Президентимиз Ш.Мирзиёевнинг таъкидлашича, юртимизда соғлом болани вояга етказишнинг муҳим шarti бўлган репродуктив саломатликни яхшилаш, туғма нуқсон ва хасталиклар билан туғилишнинг олдини олиш, тиббиёт масканларининг моддий-техника базаси ва кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлаш учун юртимизда кўплаб ишлар амалга оширилмоқда. Дарҳақиқат, сўнги йилларда оналик ва болаликни ижтимоий муҳофаза қилиш, жойларда болаларни турли касалликлардан ҳимоялаш ва нуқсонлар билан билан туғилишини олдини олиш борасида бир қатор тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Хусусан, эндиликда мамалакатимизнинг ҳар бир туман ва шаҳарларида репродуктив саломатликни янада яхшилаш мақсадида скрининг марказлари фаолияти йўлга қўйилмоқда.

Маълумки, Ўзбекистоннинг ижтимоий сиёсатида ногиронлиги бўлган шахсларни тиббий-ижтимоий реабилитация қилиш долзарб масала сифатида қараб келинади. Тараққиёт Стратегияси халқчиллик, инсонпарварлик, бағрикенглик ва эзгулик ғояларига таянади. Ижтимоий, сиёсий, иқтисодий жараёнларни баҳолаш ва уларга ёндашишда миллий ва умуминсоний қадриятлар уйғунлигининг устувор аҳамиятга

эга экани ҳақидаги назарияга асосланади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ногиронлиги бўлган шахсларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 1 декабрдаги ПФ-5270-сонли Қарори, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Кексалар, ногиронлиги бўлган шахслар ва аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож бошқа қатламларига тиббий-ижтимоий ёрдам кўрсатиш соҳасидаги фаолиятга ахборот-коммуникация технологияларини жорий қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорлари қабул қилинганлиги мамлакатимизда ногиронлиги бўлган шахсларни қўллаб-қувватлаш давлат ижтимоий ҳимоя сиёсатининг устувор йўналишларидан бири сифатида эканидан далолат беради.

Оилаларда саломатлик даражаси ва оиладаги ижтимоий-гигиеник ҳолатни илмий таҳлил қилиш қай даражада долзарб бўлса, ногирон болани тарбиялаётган оила саломатлиги, ижтимоий-тиббий-гигиеник ҳолати, ногиронлиги бўлган болаларни соғломлаштириш, реабилитация қилиш ҳамда коррекцион-педагогик ишларни оилада такомиллаштириш ҳам бугунги куннинг энг муҳим вазифасидир. Бугунги кундаги энг долзарб муаммолардан яна бири, айнан таълим билан қамраб олинмаган ногиронлиги бўлган болаларни таълим ва тарбия билан қамраб олиш, уларнинг бундай жамиятда ажраб қолишининг объектив ҳамда субъектив сабабларини аниқлаш ва муаммоларни бартараф этишдир. Ҳалқ таълими вазирлиги тасарруфида бугунги кунда республикамизда 84 та махсус мактаб ва мактаб интернатлар фаолият юритади. Давлат қонунчилиги ота-оналар ҳоҳиш-истакларини инобатга олган ҳолда, болаларни уйда таълим-тарбияга жалб этиш ҳақида ҳам бош қотиради, хусусан ногиронлиги бўлган болаларни уйда яқка тартибда таълим дастури асосида ўқитилади. Шунингдек, Фарғона вилоятида 3 та “Мурувват”, 1 та “Саховат” интернат уйлари фаолият кўрсатиб келмоқда.

Маълумки, ривожланишдаги нуқсон ва бузилишларнинг барчаси ҳам чақалоқлик даврида юзага келавермайди. Бундай ўзгаришларнинг аксарияти каттароқ ёшда аниқланиши мумкин. Улар кўпинча асаб системасининг, эшитиш ва кўриш аъзолари ҳамда нутқдаги нуқсонликлар мисолида номоён бўлади. Илмий изланишлардан шу нарса аён бўлмоқдаки, ривожланишида жисмоний ва психик

камчилиги бор болаларга қанча эрта ёрдам кўрсатилса, улардаги камчиликлар шунча тез бартараф этилади, ёки коррекцияланади.

Албатта, оилада тинчлик ва саломатлик бу бир саодат, агар оилада фарзанд саломатлиги билан боғлиқ муаммо юз берса, ота-она мушкул аҳволга тушади. Туғилган болада аниқ физиологик ёки ақлий заифлик бўлса, она унинг учун зарур бўлган шарт-шароитларни ярата оладиган биринчи инсон ва фақатгина чидам, тушуниш, болага меҳр, муҳаббат билан унга ёрдам бера олади, шу билан биргаликда уни келажакда таълимга йўналтира олади ва энг муҳими унинг “Мурувват” уйига тушиб қолмаслигига виждонан эриша олади. Лекин, бунинг учун у ўз устида ишлаши ва фарзандини чуқур тадқиқ этиш зарур. Ота-она тушкунлик ҳолатига тушганда эса ҳар қандай фаолиятга қисқа муддатга бўлса ҳам қизиқиши сўнади. Одамлардан қочишга, эски кадрдонлари билан алоқани узишга ҳаракат қилишади. Айнан шундай ҳолатда оналарга касал бола билан қандай мулоқот қилиш уни бошқариш масаласида ёрдам керак бўлади.

Бугунги кунда ногиронлиги бўлган боласи бор оилаларни жамиятимиз, маҳалла аъзолари томонидан қўллаб-қувватланиши жуда катта аҳамиятга эга. Чунки, ногирон фарзанди бор оилаларнинг ўзига хос рухий-эмоционал кечинмалари борки, бу оилалар кўп ҳолларда табиийки, ногирон фарзандлари туфайли ўз иш жойларидан ажраладилар ёки воз кечадилар, жамоат ишларида фаол иштирок эта олмасликлари, ўзларини четга олиб ажралиб қолишларига олиб келади. Бундан ташқари, кўп ота-оналар ногирон фарзандлари борлигини яширишга ҳаракат қиладилар. Баъзи ҳолларда эса фарзандлари мактаб ёшига етгач, мактабга юбормаслик ҳолатлари ҳам учраб туради. Натижада, бундай болалар ҳеч қандай таълим билан қамраб олинмайди. Яна кундалик ҳаётда ногирон болаларидан умуман воз кечиб, “Мурувват” уйларига ёки меҳрибонлик уйларига топшириб юборадиган оилаларни ҳам учратамиз. Аслида ногирон бола жамиятнинг тўлақонли аъзоси сифатида бошқа болалар каби таълим олишга тўла ҳақли экан, бу борада айниқса ота-оналар манфаатдор эканликларини ҳар лаҳза ёддан чиқармаслик жуда муҳимдир. Бундай оилаларга ҳар томонлама ёрдам бериш лозим. Айниқса, ногиронлиги бўлган фарзанди бор ота-онага уйдан узок бўлмаган жойда иш ўринлари ташкил этиб берилса, бизнингча бундай оилаларга

кўрсатилган энг мурувватли ёрдам ҳисобланар ва бу ҳол ногирон боланинг “Мурувват” уйига тушиб қолмаслигини ўзига хос тарзда таъминлашга ёрдам берадиган муҳим омиллардан бири бўлар эди.

Алоҳида ёрдамга муҳтож болаларни таълимга йўналтиришда энг аввало, ота-оналар масъул эканлар улар ногирон фарзандлари билан алоҳида тарзда мулоқот ўрната олишлари, ногирон болани тарбиялаш усулларида боҳабар бўлишлари, болани мактабга тайёрлаш ва ўқиш жараёнида унга кўмаклашишнинг энг оддий кўникмаларини билишлари лозим.

Республикамизда ногиронликни эрта аниқлаш ва уларни мактабга тайёрлашда болаларни мактаб ёшигача бўлган муассасаларга жойлаштаришга алоҳида аҳамият бериш даркор. Бу юқорида таъкидланганидек, болалардаги нуқсонларни эрта аниқланишига ёрдам беради. Агар инклюзив таълим дастури асосида мактабгача таълим муассасалари сони янада кўпайтирилса ёки мавжуд мактабгача таълим муассасалари таркибида махсус гуруҳлар ташкил этилса, бу албатта, ногирон болаларни соғлом болалар билан интеграциялашувининг муваффақиятли йўлларида бири ҳисобланар эди. Бундай болалар тафаккури шаклланишининг илк давридан бошлаб ўзларини (стигма) бошқалардан олиб қочмасликка ва эркин ҳис қилган ҳолда таълим ва тарбияга кўникма ҳосил қилиб борар эдилар. Бундай болаларнинг ота-оналари билан мулоқот ўрнатиб, фарзандларидаги ўзлаштиришни биргаликда ривожлантириш ҳамда уларнинг коррекцион-педагогик саводхонлигини ошириб боришга имкон туғилар эди. Ногирон болаларда ҳам мактаб ёшига етгач бошқа болалар каби оилалардан ажралмаган ҳолда умумий мактабда ўқиш истаги пайдо бўлиши муқаррар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Инвалидность>
2. Ш.М.Мирзиёев. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлиги гарови. Тошкент. “Ўзбекистон” 2017 йил. Б 12
3. Ш.М.Мирзиёев. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистонни биргаликда барпо этамиз. Тошкент. Ўзбекистон. 2016-йил. 14-бет

4. М.Бекмуродов, Қ.Қуронбоев, Л.Тангриев. “Ҳаракатлар Стратегияси асосида жадал тараққиёт ва янгилашиш сари”.Тошкент. Фафур Фулом номидаги нашриёт - матбаа ижодий уйи.2017- 4, Б.9
5. Б.Х.Толибов. Ҳаракатлар стратегиясида аҳолининг хожатманд қатламларини ижтимоий ҳимоялаш масалалари.УзМУ хабарлари. Тошкент.2018-йил. Б.327.
- 6.Совет по правам человека. Тематическое исследование Управления Верховного комиссара по правам человека Организации Объединенных Наций в целях повышения уровня информированности о Конвенции о правах инвалидов. А/HRC/10/48. 2009

